

Структурний компонент:

Хоровий спів.

Можливі варіанти запису в плані-конспекті:

Розспівування. Робота з вокально-хоровою вправою.

Розучування пісні. Виконання пісні.

Робота над піснею (поспівкою, вокалізом).

Для *розспівування* можна скористатися найрізноманітнішими вправами: настроювання, спеціальні вправи на розвиток вокально-хорових навичок, у тому числі багатоголосного співу, вправи на основі мелодії пісень, вправи для соль-феджування, вправи за відносною системою сольмізації, фонопедичні вправи.

Вправа-настроювання

Її завдання — допомогти увійти у сферу тональності, запам'ятати тоніку, стійкі ступені та втримати їх у пам'яті. В основі вправи — виконання стійких ступенів та звуків, що показують взаємовідношення тоніки з домінантою, розв'язання нестійких ступенів у стійкі.

У настроюванні можна відтворити найбільш характерні особливості ладу, що є у конкретній пісні для розучування. Для цього можна використати спів за рукою з відносними назвами ступенів чи за рукою-нотоносцем.

Проведення настроювання з поступовим ускладненням вимог може виглядати так:

1. Учитель грає тоніку — учні повторюють, тризвук — учні повторюють...
2. Учитель грає тоніку — учні виконують і тоніку, і тризвук, і ввідні ступені, розв'язання стійких ступенів у нестійкі.
3. Учитель грає останню фразу мелодії пісні, гармонічну каденцію — учні знаходять тоніку, співають настроювання.
4. Учитель дає перший звук мелодії пісні, називає ступінь — учні поступово доводять його до тоніки, співають настроювання.
5. Настроювання за камертоном. Учні визначають, який ступінь в тональності пісні буде звук *ля*, доводять цей звук до тоніки, співають настроювання.

Після закріплення навичок фіксації в пам'яті тональності, процес настроювання може бути скорочений, поступово доведений до відтворення одного звука. Для вироблення чистоти інтонації настроювання слід виконувати без форте-піано.

Вокально-хорові вправи

Працюючи над чистотою інтонації, не можна забувати про розвиток вокально-хорових навичок учнів: дихання, унісону, артикуляції, звукоутворення, дикції, ансамблевих навичок тощо.

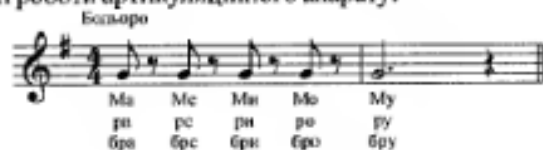
Окремі вправи-розспівування будуються за принципом діатонічних і хроматичних секвенцій у висхідному та низхідному русі. Подібні вправи можна зустріти в книгах А.Сгорова, В.Соколова, Г.Струве, О.Раввінова та ін. Наведемо декілька прикладів.

1. Вправа зі співу закритим ротом заданого звука (ма, ме, мі, мо, му) на легкість і вільність звуковибудови.

2. Спів на заданій висоті різних голосних (а, е, і, о, у) на округлення голосних:

3. Для активізації роботи артикуляційного апарату:

4. Вправа для дихання, для протяжного співу:

5. Для збереження висової позиції часто застосовують інтонування мажорного тризвуку в сполученні з мажорним звукорядом у низхідному напрямку.

6. У вправі зі співом мажорного тризвуку й звукоряду можна ввести прийом staccato й legato:

7. Вправа на рухливість голосу також може бути побудована на мажорному звукоряді низхідного й висхідного напрямку.

8. Вправа на розвиток легкості й рухливості голосу:

9. Вправа для зміцнення й розширення діапазону голосу:

Вправа "Від шепоту до крику" може продемонструвати динамічні можливості голосу, одночасно познайомити учнів з поняттям crescendo: учні промовляють цифри "раз, два" — пошепки, "три, чотири" — тихим голосом, "п'ять, шість" — середнім голосом, "сім, вісім" — голосно, "дев'ять!" — дуже голосно, "десять!!!" — кричать.

Вироблення округлого звука можна поєднати з імпровізованим завданням: кожен стовпчик вірша можна співати на звуках мажорного звукоряду, округлюючи звук, рухаючись при цьому поступово вгору чи вниз. Пропонуємо вірш Емілі Саталкіної, який передає співучість голосних звуків:

СПВУЧІ ЗВУКИ

Звуки є — голосні.
Чом вони так звуться?
Бо з грудей, мов пісні,
Вільно, легко ллються.
З пелюшок У та А
Любо вимовляти.
Недаремно ж УА
Тягнуть немовлята.
А малий віслучок,
Хвостик й спинка сива,
Поверта язичок
І виводить ІА.
Соловейко тьох-тьох
Розсипа в садочку.

До душі йому О —
кругле, як віночок.
Я — усіх звеселя.
А чому? Це ясно:
Заспівай ля-ля-ля —
Буде гарний настрій...
І інші є голосні.
Ти їх пригадаеш,
Поскладаеш пісні,
З класом заспіваш.
Скільки ж букв голосних?
Забувать не треба:
Стільки пальців усіх
На руках у тебе.

Багато вчителів вокально-хорові вправи об'єднують на початку уроку музики у своєрідну "Зарядку". Наприклад, після музичного вітання учні виконують "Пісню-пробудку" (вироблення округленого звуку):

Соліст

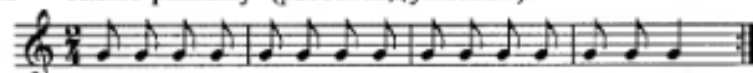
Ра-зом з со-неч-ком яста-см. Льо, льо, лю, ле. З доб-рим ран-ком, яс-ним днем.

Учні

Льо, льо, лю, ле. З доб-рим ран-ком, яс-ним днем. Льо, льо, лю, ле. Льо, льо, лю, ле.

далі — "Пісню-рівнялку" (робота над унісоном):

Ти-ло, ніж-но і у-важ-но засті-вай-мо ра-зом всі,
Щоб то-нов-ко за-дуже-чі-ли на-ші ю-ні го-ло-са.

і, на завершення, вправу "Слава музиці!" (округлення голосних):

Учитель: Увага! Увага! Дивина!

Учні: Увага! Увага! Тиша!

Учитель: Йде до нас, йде до нас музика!

Учні: Йде до нас, йде до нас музика!

Соліст: Viva la musica!

Хор: Viva la musica!

У-ва-га! У-ва-га! Див-ина! У-

ва-га! У-ва-га! Ти-ша! Йде до нас, йде до нас

му-зи-ка! Ві-ва ла му-зі-ка! Ві-ва ла му-зі-ка!

Можна запропонувати проводити вокально-хорові вправи у формі гри "Магічне коло", яка потребує від дітей зосередженості й уваги. Учні діляться на

невеличкі групи й повторюють без пауз за учителем (солістом) запропоновані ним вправи: на динаміку, манеру виконання тощо. Звук у такому випадку ніби "котиться" по колу.

Вправи-розспівування на основі мелодії пісні

На уроці часто використовують вокальні вправи, побудовані на репертуарі, що розучується. Цей вид вправ являє собою окремі фрази з пісень, у яких є "важкі" місця. Уривки пісень виділяються для спеціальної роботи і співаються на складі, слова, на окремі голоси — залежно від труднощів тої чи іншої вправи (висока теситура, складний текст, стрибки тощо).

Виконання таких вправ може підкріплюватися розучуванням пісні з нотного тексту. Після розспівування й перед співом пісні з нот учні роблять короткий аналіз нотного тексту. При цьому вони можуть впізнати уривки мелодії, на основі яких вони тільки що виконували вокально-хорові вправи. У процесі часткового чи повного розучування пісні з нот учні можуть спочатку назвати ноти, з'ясувати тональність, розмір, ритм, назвати ноти в ритмі, зробити за допомогою учителя попередній стислий аналіз запису (тобто з'ясувати, які послідовності нот знайомі учням, а які — ні) й після настроювання в тональності почати співати. Учитель (учень, який навчається у музичній школі) допомагає дітям, підспівуючи або граючи.

Вправи для сольфеджування на уроках музики в загальноосвітній школі за своїм змістом повинні відповідати творам для хорового співу чи творам для слухання, тому їх завданням є поєднання практичних видів діяльності (спів, слухання) з вивченням музичної грамоти (через роботу над нотним текстом).

Вправи за релятивною системою сольмізації, ефективність застосування яких доведено досвідом багатьох видатних педагогів, принесуть користь лише тоді, коли послідовність засвоєння ступенів ладу та методика їх опрацювання будуть допомагати роботі над іншим вокально-хоровим матеріалом уроків музики.

Цікавий матеріал упорядкувала Т.Ковальчук у збірці "Українські народні співаночки", який допоможе учням молодшого шкільного віку у привабливій і доступній формі послідовно засвоїти ступені мажорного та мінорного звукорядів на основі релятиву, розвинути музичний слух, вокально-хорові навички та вміння читати ноти на основі українського народного мелосу [5].

Фонопедичні вправи

У дитячій вокально-хоровій практиці іноді використовуються так звані фонопедичні вправи В. Смелянова, що мають технологічну спрямованість і засновані на критеріях фізіологічної доцільності, енергетичній економічності й акустичній ефективності голосового апарату в співі. Метою фонопедичних вправ є вирішення координаційних і тренувальних завдань роботи над голосом, ці вправи —

підготовчі, вони допомагають у вокальній роботі. Фонопедичні вправи стимулюють м'язи, що беруть участь у звукоутворенні. З існуючих рівнів голосової активності (домовної, мовної й співочої) співочий заснований на сигналах домовної комунікації, тому що голосовий апарат — саморегулююча система, у якій можна керувати тільки артикуляційною мускулатурою, а на всі інші компоненти можна впливати тільки опосередковано, через створення оптимальних умов для дії механізму саморегуляції.

Вправи поділяються на кілька груп залежно від поставлених завдань:

— голосові сигнали домовної комунікації: шип, сипіння, скрип, хрип, свист тощо;

- керування артикуляційною мускулатурою;
- довільне керування регістрами;
- вироблення співочого вібрата;
- інтенсифікація і регуляція фонаційного виходу;
- формування механізму прикриття.

Зазначені фонопедичні вправи сприяють розширенню діапазону, збільшенню сили й яскравості голосу, легкості звучання, поліпшенню вібрата, співучості голосу, а також розкнутості співочого процесу.

Останнім часом багато творчих педагогів-музикантів використовують у своїй практиці фонопедичні вправи. Учні за педагогом створюють голосом звукообразальну імпровізацію фонемами (І, Ж, Х, Ф, С, И, М, У, О тощо), складами, використовуючи при цьому різне темброво-динамічне, вокальне глісандування, жести. При цьому використовують різні регістри, динаміку й різні за часом виконання фонем.

Подібні вправи виконують роль творчих завдань, розвивають загальну моторику організму і, що найголовніше, роблять процес роботи над вправою цікавим, захоплюючим, образним.

Зразком таких вправ може бути “озвучення” вірша О.Вадистіса “У кого що всередині” та вправа “Весняні голоси”, які спрямовані на розвиток артикуляційної моторики дихання, гнучкості голосового діапазону, розуміння звукообразальності мови (з досвіду Т.Боровик) [1, 6].

У кого що всередині

В кульбабок білих — вилітала (учні легко здувають уявний пух з долоньок).

У мотоцикла — ричалка (учні супроводжують вимову звукообразального елемента “трр-трр” круговими рухами кулачків).

У годинника — спіралка (учні активно й чітко вимовляють склади “тік-так, тік-так” і виконують коливання з боку в бік вказівним пальцем, який імітує маятник годинника).

У дівчат — смішавка (вимовляють склади “ха” й “хі” у фальцетному регістрі).

У машини — тицалка (склад “пі” вимовляється тоненько й швидко).

У коника — іржалка (голосом на фонемі “і” зображується іржання Коника-Горбоконики (лінія показується мізинцем) і Сивка-бурка (лінія показується рукою).

У вітру — здувалка (двічі довго видихається повітря).

У каблучків — стукалка (легко й рухливо цокують язиком).

У носа — сопілка (тихенько шмигають носом).

В їсачка — тихтілка (пошепки й неголосно чергується склад “тих”).

У телефону — дзвонилка (зображується “голос” міжміського телефону — довге “тру-у-у” губами, міського — “тру-у-у”, розділене паузами).

А в сонця — світилка (кожна дитина співає будь-який звук; кластерна пляма повинна прозвучати достатньо довго, щоб учні освоїли надані їм можливості вільного співу).

Весняні голоси

Діти у цьому веселому завданні наслідуватимуть різні звуки природи, які можна почути навесні. Текст говорить учитель (один з учнів), а діти його озвучують.

Пригріло весняне сонце (усі піднімають руки вгору, ніби вітаючи сонце, і кожен виконує свій звук у фальцетному регістрі, слухають звучний кластер і співають не дуже голосно).

З пагорба побіг веселий струмочок (бовтають язиком, зображуючи булькіт струмочка).

До країв наповнив велику глибоку калюшку (учні на глісандо опускаються голосом у нижній регістр).

Перелився через край (декілька учнів за знаком педагога на фоні “булькоти” інших роблять голосом “хвилю” — униз).

І побіг далі (половина дітей “булькає” на фоні звучного сонця — кластер).

Вибралися з-під кори жучки (“жжж-жжж” — у низькому регістрі й комашки “ззз-ззз” — у більш високому), *розправили крильця* (“криг” — з інтонацією, що підвищується) *і полетіли хто куди* (“тр-тр-тр” — пошепки на різній висоті).

Раптом під купою хмизу щось зашаруділо (“шур-шур, шур-шур”).

І виліз їсачок (сопе носом, енергійно втягуючи і видуючи повітря).

Озвів під теплим весняним сонцем і мурашник (кожен співає на стога “тострі”, “вєслі” звуки в різних регістрах).

Ліс наповнився пташиними голосами (учні одночасно імітують пташині голоси).

От і прийшла весна (кожен бере “свій” звук, як на початку вправи).

Учитель музики С. Гринь використовує у своїй роботі систему фонопедичних вправ, які також об’єднані єдиним сюжетом. Такі вправи розвивають вока-

льно-хорові навички, навички імпровізації, учні вивчають можливості свого голосу, його тембру і діапазону.

Учитель:

— *Уявіть собі: ось ми зупинилися в чудовому зимовому лісі. На деревах висять красиві бурульки. Дивіться, які вони різні: одні — тоненькі, інші — товсті, значить, і дзвеніти вони будуть по-різному. От як би вони задзвеніли? (діти клацають язиком, змінюючи форму рота).*

Звертається увага на зміну клацаючого звуку — більш високі та більш низькі клацання.

Учитель:

— *Далі ми підемо галлявиною, а під ногами зашарудить сніг.*

Вихідне положення: рот максимально відкритий рухами щелепи вперед-вниз і має форму прямокутника, це позначається умовно [А]. В такому положенні робиться безшумний вдих ротом та використовується рух кистей рук, руки підіймаються на рівень рота, пальці розставлені й напружені, долоні розвернуті вперед. Кисті працюють разом з вимовою приголосних. Вправа складається з сильної активної вимови приголосних. Кожний звук вимовляється чотири рази.

[А] ш [А] ш [А] ш [А] ш

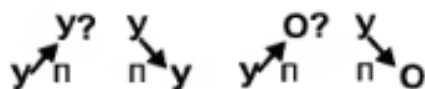
Послідовність звуків наступна: ш, с, ф, к, т, п, б, д, г, в, з, ж.

Учитель:

— *А тепер пограємо пухкими сніжинками, які щойно опустилися на землю. Підкинемо їх догори, зображаючи це підкидання голосом сніжинок на головний звук "у" від найнижчих звуків до найвищих.*

Вихідне положення: рот відкритий рухом щелепи вперед-вниз, губи розслаблені, пальцями рук перевірити м'якість губної каммісури, тобто поставити пальці так, щоб відчувати провали міме верхніми та нижніми боковими зубами, не даючи роту закриватись. Основним елементом вправи є глісандуюча — висхідна та низхідна інтонації з різким переходом із грудного (у) в фальцетний (у) регістри та із фальцетного в грудний з характерним "переломом" голосу, який називаємо "регістровим порогом" (п). В емоційному плані у вправі присутнє здивоване запитання — подив (висхідна інтонація) та відповідний вигук полегшення (низхідна інтонація).

Вправа виконується кілька разів:

Учитель:

— *Ось на цій галлявині ми відпочинемо і розкажемо казку: А яку? Страшну?*

Вихідне положення: рот максимально відкритий рухами щелепи вперед-вниз і має форму прямокутника. В такому положенні вимовити голосні тихим низьким голосом. Очі широко відкриті, брови підняті, вираз обличчя — переляканий:

У, УО, УОА, УОАЕ, УОАЕИ, Й, ІЕ, ІЕА, ІЕАО, ІЕАОУ.

Учитель:

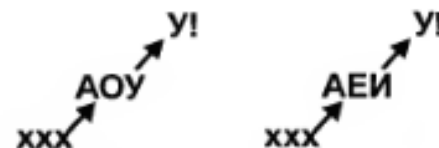
— *А під цим заметом — ведмежий баран. Уві сні ведмідь бачить мед і дуже хоче його покуштувати.*

Вихідне положення: м'язи обличчя розслаблені, рот злегка відкритий, язик м'який, плоский, розслаблений — лежить на нижній губі, очі — напівсонні. Це необхідно для включення розслаблюючого регістру голосу, який не має фіксованої звуковисотності, а являє собою шумовий, низький — шарудячий — тріскучий — скрипучий — гуркотливий звук (штро-бас-xxx).

Вправа включає перехід від штро-басу до грудного голосу на різних послідовностях голосних:

xxx А xxx АО xxx АОУ xxxА xxxАЕ xxxАЕИ

Потім поєднуються в одному русі три регістри — штро-бас, грудний та фальцетний:

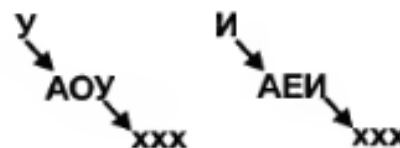

Емоційно-образне завдання для дітей — це наполегливе, безнадійне прохання, благання чогось та радісні висхідні вигуки (з переходом через поріг на фальцет), коли врешті вони одержують те, що просять.

Учитель:

— *Ось перед нами вкрита снігом королева лісу — яланка! Давайте зчистимо сніг зверху вниз з усіх боків. Кожен рух буде при цьому "звучати" по-різному.*

Видається легкий високій звук у фальцетному регістрі, через низхідну, глісандуючу інтонацію та регістровий поріг переводиться на тому ж голосному в грудний регістр з переходом у штро-бас:

Учитель:

— Ми побували з вами на зимовій галявині. Які звуки нам допомогли — зображальні чи виражальні?

Учні:

— Зображальні.

Багатоголосні вправи

Корисно поєднати розспівування хору-класу з виробленням навичок співу багатоголосся. Найпростіший вид побудови інтервалу чи тризвуку акорду — спів гами із зупинками на звуках акорду.

Під час розучування дво- (три-) голосної пісні треба, щоб учні добре вслухалися у двоголосне звучання, послухали кожний голос окремо і звучання двох голосів, а також розспівалися на вправах з відповідним типом двоголосся. Під час засвоєння двоголосних вправ не слід пропонувати учням метод — “співайте своє, не слухайте інших”, або практикувати роздільні заняття з кожним голосом. Вироблення двоголосного відчуття повинно проводитися послідовно й постійно.

Розучуванню двоголосних пісень повинен передувати етап, який би за допомогою спеціальних систематизованих художньо-технічних вправ і канонів познайомив дітей з одночасним звучанням двох голосів. Технічні вправи двоголосного співу і сам спів варто проводити тільки *a-capella*, бо тільки при такому співі діти мають можливість свідомо відчутти значення кожного ступеня і його роль у загальному звучанні. Двоголосний спів без супроводу вдосконалює слух дітей, розвиває ладо-гармонічне почуття, зосереджує увагу на чистоті інтонації. При співі на два голоси *a-capella* ми виховуємо в дітях почуття ансамблю.

Розумінню звуковисотності двох голосів може допомогти застосування ручних знаків (перш, ніж приступити до двоголосного засвоєння ступенів по ручних знаках, вчителю слід самому добре потренуватися у показі ступенів двома руками). Багато хормейстерів (наприклад, А. Пономарьов) чудово володіють системою “пальцевої партитури”, домагаючись від хору дивних результатів. Навчений у такий спосіб хор, як правило, володіє гарною гармонійною стрункістю й інтонаційною чистотою. Можна застосувати імпровізоване розспівування за допомогою “живого нотного стану” — за рукою учителя-диригента (згодом — учня-диригента). П’ять пальців лівої руки хормейстера перетворюються в нотний стан, тобто в п’ять нотних лінійок, а вказівним та середнім пальцями правої руки диригент показує місце розташування нот, що виконуються учнями.

Перш, ніж приступити до засвоєння двоголосся, дітей необхідно поділити на дві групи. Пояснивши дітям, що одна група буде співати ступені по правій руці, а друга — по лівій, вчитель показує ступінь тризвуку у низхідному порядку, а потім зупиняється і показує одній групі ступінь *зо*, а другій — ступінь *ві*:

Спочатку діти співають при допомозі ручних знаків, а потім — без них. У цьому випадку вчитель і учні слідкують за чистотою інтонації й ансамблем.

Вироблення двоголосного гармонічного відчуття, на думку В. Коваліва, найкраще починати з терції і сексти, тому що в поєднанні вони добре звучать і швидко засвоюються дітьми.

Деякі труднощі виникають при двоголосному засвоєнні кварт (особливо *намі*), а також малих і великих секунд. Слід звернути увагу дітей на “тверде” звучання великої секунди (цілий тон) і “м’яке” — малої (півтон):

Окрім подібних вправ часто застосовуються наступні: двоголосне звучання у поєднанні з унісоном (один голос рухається, інший — стоїть на місці, починають з унісону), паралельний рух терціями, прохідні дисонанси, двоголосні секвенції тощо.

Для того, щоб привчити дітей самостійно вести свою партію, використовуються канони. Спів канонів, звичайно, сприяє зацікавленості дітей, наявність єдиної мелодичної лінії для перших і других голосів полегшує запам’ятовування мелодії й гарантує швидкість вивчення. Однак спів канонів не можна вважати найпростішим видом двоголосся, і до їх засвоєння треба підходити дуже обережно і продумано. Лише за умови успішного засвоєння ступенів та їх хорошого унісонного звучання можна поступово вводити невеликі канони. Так, засвоївши I, III, V і VI ступені, можна заспівати каноном українську народну пісню “Дощик”:

Багато музикантів-педагогів вважають, що поліфонічний спів канонів у початковий період засвоєння двоголосся відіграє навіть більшу роль у музичному розвитку дітей, ніж гармонічний.

Якщо діти добре співають канони, вони легко зможуть перейти до гармонічного співу двоголосся.

Під час співу канонів слід постійно змінювати ведучого. Спочатку одна група починає — інша вступає каноном, а потім вони міняються. Такі вправи сприяють зникненню страху перед співом другого голосу і прокладають шлях до гармонічного співу двоголосся.

Протягом усієї вокально-хорової роботи учитель повинен неупинно стежити за якістю співу. Правильний спів завжди красивий, тому важливо виховати вокальний смак учнів, навчити їх чути, оцінювати якість співу, помічати недоліки. Будь-яка вправа, а особливо по сольфеджіо, повинна бути не тільки точно проінтовнована, але красиво і музично виконана.

Розучування пісні — важливий етап уроку, так як хоровий спів є головним видом масової музичної діяльності.

Перед уроком учителю слід підготуватися до розучування, з'ясувати для себе: *образи та теоретичні аспекти твору*: відомості про авторів, історію написання, зміст (образ) твору, засоби виразності для створення даного образу, розмір, темп, особливості ритмічного малюнку, ладо-гармонічний план, структуру пісні, будову мелодії (кількість фраз, їх повторність, неподібність, напрямок руху мелодичної лінії), важкі для виконання місця;

методичні аспекти:

як пісня співвідноситься з темою чверті (уроку);

які освітні, розвиваючі та виховні завдання вирішуються за її допомогою;

які вправи для розспівування можна використати;

які види діяльності, окрім хорового співу, можна передбачити у зв'язку з вивченням цієї пісні: теоретичне вивчення музики, музикування, рухи, слухання музики, творчі завдання.

Оскільки процес розучування пісні триває не один урок, доцільно послідовність розучування пісні розділити на три уроки.

Урок 1

1. Бесіда за темою уроку, показ пісні, відповіді на поставлені запитання.

Варто нагадати, яке важливе значення має вступна бесіда (в руслі загальної теми на чверть) — вона повинна не лише зацікавити учнів, а й поповнювати їх знання про музичний світ, де кожна пісня має своє місце.

2. Робота над текстом (роздати картки з текстом, повісити плакат, відкрити зошити-посібники), пояснення незрозумілих слів, ритмізація тексту 1-го куплету.

Ефективним прийомом є промовляння тексту тихо чи пошепки, але обов'язково в ритмі пісні (тоді всі дикційні недоліки виявляються чіткіше). Досконало вимовляючи в ритмі полегшує вивчення мелодії й пізніше дає змогу зосередитися на художньому виконанні пісні.

Навчання дітей ясно й легко вимовляти текст у швидкому темпі досягається шляхом виділення головного, центрального наголосу у фразі. Важливо робити ці спроби з різними динамічними відтінками, починаючи від *pp* і доводячи до *f*.

3. Розспівування (вибрати один із варіантів).

4. Розучування мелодії пісні (обрати варіант: розучування на слух, розучування за допомогою графічного запису, розучування з нот (нотний запис → виконання або виконання → запис нот)):

- визначення структури мелодії (кількість фраз, подібність, неподібність);
- визначення руху мелодії кожної фрази (представити графічно, в руках...);
- показ учителем фрази, відтворення солістом, групою учнів, усім класом...;
- фразування, нюанси кожної фрази;
- об'єднання фраз у куплет, приспів.

Розучуючи мелодію методом "на слух", учителі музики часто використовують гру "Луна" з диференціацією завдань, яка в даному випадку може виглядати таким чином. Учитель співає коротку фразу (2-4 такти) зі словами. Учні повторюють її, імітуючи луна, яка може бути "звичайною" і "розумною". "Звичайна" луна повторює фразу так, як вона була виконана, тобто зі словами (розвиток музичної пам'яті для слабших учнів). "Розумну" луна учні зображують за вказівкою вчителя, співаючи фразу із складами ритму (розвиток свідомого сприйняття ритму для середніх учнів) або з назвами нот, ступенів (розвиток свідомого сприйняття ладових співвідношень звуків мелодії).

У ході розучування мелодії пісні з нот вчитель може використати різноманітні завдання:

— для сильніших учнів — настроїти клас у тональності (спів точного трезвучку, розв'язання стійких ступенів ладу в нестійкі тощо), провести вокально-хорову розспівку (на вироблення певних навичок); підготуватися до відтворення мелодії пісні голосом чи на інструменті, підібрати функції-акорди або другий голос; диригувати хором — класом;

— для слабших — читання нот без ритму, плескання ритмічного малюнку (кожному учневі — один такт, що дасть можливість опитати більшість дітей), ритмізація тексту (кожному учневі — одна фраза), пофразне повторення за вчителем та сильнішими учнями мелодії нотами та з текстом.

5. Домашнє завдання: записати в зошиті слова 1-го куплету, ритм куплету чи приспіву, намалювати ілюстрацію до пісні, знайти вірші, загадки про героїв пісні тощо.

Урок 2

Перевірка домашнього завдання.

Розспівування (вибрати один із варіантів).

Повторення вивченої мелодії (вокалізом, нотами, зі словами).

Опрацювання тексту всіх куплетів.

Робота над виконавським розв'язком.

Музикування, рухи, творчість на основі пісні (продумати усі можливі варіанти)

Домашнє завдання: вивчити текст пісні, "скласти колекцію" музичних творів однієї тематики, підібрати акомпанемент, підготувати доповідь про життя та творчість композитора, знайти музичні інструменти, якими можна було б супроводжувати пісню тощо.

Урок 3

Розспівування (вибрати один із варіантів).

"Концертне" виконання пісні.

Перевірка домашнього завдання і виставлення оцінок за вивчену пісню.

Диференційоване оцінювання вивченої пісні: кожен учень обирає спосіб "перевірки" пісні, що приносить йому певну кількість балів:

— знання літературного тексту — 8 балів;

— знання нотного тексту (читання у ритмі нот) — 8 балів;

— знання історії написання, образності, відомостей про композитора — 8-9 балів;

— пояснення відповідності пісні темі уроку — 8-9 балів;

— знання мелодичного та літературного тексту (виконання пісні) — 10 балів;

— демонстрація малюнків, підбір літературних та живописних творів до пісні — 10-11 балів;

— підтримка власного виконання елементарним супроводом на дитячих музичних інструментах — 10-11 балів;

— виразне художнє виконання — 11 балів;

— підтримка свого виразного виконання гармонічним супроводом на музичних інструментах — 12 балів.

Література:

Боровик Т. Осенняя гамма: Уроки-состояния // Искусство в школе. — 2001. — №5. — С.46-51.

Гриць Є.В. Про що говорить музика? Чи може музика щось зображувати?: План-конспект уроку музики в 2-му класі // Розкажіть онуку. — №23-24. — С.18-20.

Давыдова Е.В. Методика преподавания сольфеджио: Учеб. пособие. — 2-е изд. — М.:Музыка, 1986. — 160с.

Ковалів В.Я. Методика музичного виховання на релятивній основі: Метод. посібник. — К.: Муз.Україна, 1973. — 149с.

Ковальчук Т. Українські народні співаночки: Практичний посібник для вчителів музики та муз. працівників. — Дрогобич: Відродження, 1999. — 48с.

Тютюнникова Т. Что такое "Шульверк" К.Орфа? // Дошкольное воспитание. — 1998. — №4. — С.129-137.